

לשון החוק, הצדק והאמת

חוק ללא צדק הוא אלים, צדק ללא חוק הוא חסר שיניים, ושניהם אינם שווים דבר אם אינם כפופים לכוחה של האמת ● ומה הבסיס הלשוני של שלושת קודקודי המשפט הללו?

חבי השפות השמיות, ומשמעותה תמיד "הטוב והישר". רדיפת הצדק בפסוק "צדק צדק תרדוף" היא רדיפת הטוב. המילה צדק מופיעה במקרא מאות פעמים. היא מיוחסת גם לאלוהים וגם לאדם, ואפילו למי שאינו יהודי כמו נוח, האיש הצדיק והתמים. צדק הוא עושה הטוב, צדקה היא מעשה טוב כלשהו. היום נרדה "צדקה" לעולם החרדי והיא מילה נרדפת לנדבה, הקשורה גם היא בזכות השורש לנשמות טובות: נדיבות והתנדבות. בשפת החרדים "צדיק" היא פנייה שגרתית מאדם לאדם, המקבילה ל"אחי" או ל"גבר" החילונית. אפשר למצוא גם את תואר הפועל "בצדיקות" ואת הכינוי הלגלגני "צדיקו", אחד המפגיני את צדיקותו בקנאות יתרה.

האמת היא השלישית בקודקוד, והיא מחביאה בתוכה אות האוהבת להתחבא בעברית, נו"ן. אמת היא במקורה "אמנת", והשורש הוא אמ"ן. השורש הזה מחולל גדולות בשפה, והוא צץ בכל פעם שאנחנו רוצים לסמוך על מישהו או על משהו: אמינות, נאמנות, אומנות שהיא עשיית דבר בדרך הנכונה, מה שקרוי באנגלית state of the art, אמונה במה שאפשר לבטוח בו, וגם המילה שהורשנו לעולם: אָמֵן. יסוד הביטחון מצוי גם בצירוף המשנאי "אמת ויציב".

אמת היא אם כן מה שאינו ניתן לערעור. אפשר לברוח מן האמת, לרדוף אחריה, לטשטש אותה, אבל היא שם ובסוף תצא לאור, ואמורה לנצח במשפט, כגון בעיקרון "אמת דיברתי" במשפטי דיבה שמקורו לטיני. ומה נאמר על השקר? השקר אין לו רגליים, אי אפשר

ל שלושה דברים המשפט עומד: על החוק, על הצדק, ועל האמת. חוק ללא צדק הוא אלים, צדק ללא חוק הוא חסר שיניים, ושניהם אינם שווים דבר אם אינם כפופים לכוחה של האמת. בעניין החשוב הזה נתנה לנו העברית כלים נאים, ואפילו מרהיבים. היא מחברת אותנו לשורש החשיבה של יוצרי השפה ויוצרי מערכת המשפט. איך זה מתרחש?

החוק הוא קודקוד הסמכות במשולש. מקורה של המילה "חוק" בהולדת הכתב. השורש חק"ק מתאר פעולת חציבה, וחוק הוא "מה שנחקק על לוח הכתיבה", כלומר נכתב באמצעי הכתיבה הקדמונים: על אבן, על חרס או על קיר. מה שנחקק באבן נשאר לציבור ולדורות הבאים, ואין לשנותו. בערבית חקק פירושו "היה נכון וצודק, היה מחייב". הקשר הזה בין הסמכות והכתב צץ גם במילים אחרות כגון שוטר, זה הכותב את השטרות. פעם השוטרים ידעו גם לקרוא וגם לכתוב. ועם זאת, החוק חובר לצירופים המעידים שהוא אינו קשור בהכרח למוסר, ובראשם "חוק דרקוני" על שמו של המחוקק האתונאי דראקון, מן המאה השביעית לפני הספירה, שקבע חוקים חמורים כגון עונש מוות על גניבת פירות. אריסטו כותב בספרו "רטוריקה", מתוך משחק מילים על שמו של המחוקק, שהחוקים האלה יאים לדרקונים ולא לבני אדם.

הצדק היא מילה המייצגת את היסוד המוסרי שבלעדיו כאמור החוק שרירותי ואלים. המילה הזו משוטטת בר-

החוק חובר לצירופים המעידים שהוא אינו קשור בהכרח למוסר, ובראשם "חוק דרקוני", על שמו של המחוקק האתונאי דראקון מן המאה השביעית לפני הספירה, שקבע חוקים חמורים כגון עונש מוות על גניבת פירות

לסמוך עליו וסופו להתפוגג. המדרש הנפלא הזה מתייחס גם לאותיות ש"ן, קו"ף ורי"ש: ש"ן שוכבת ומנופפת שלוש רגליים באוויר, קו"ף מחפשת את הרגל התחתית שלה, רי"ש צולעת על רגל אחת. האמת לעומת זאת היא תשתית האלף בית: אל"ף ראשונה, מ"ם מרכזית ונציגת האימהות עלי אדמות, תי"ו סוגרת ומשלימה. מבנה העומק הזה של המילים חוזר כשעוקבים אחרי שרשרת התהליך המשפטי. תחילה עוצרים "חשוד", מילה תלמודית, וכמוה גם "תשד" והפועל "לחשוד". בערבית תשד פירושו "קינא", וכאן רמז לתשתית הפסיכולוגית של החשד האישי. לאחר מכן מגיע תור השורש אש"ם, שגם לו אחים ואחיות בשפות השמיות הידועות לנו. הזקן האשמאי התלמודי הוא זקן שאשם, למשל, בבעלות קטניות ובהרחה לזנות.

גם בנושא האשמה חל פיצול בין האשמה המוגדרת בחוק ומתממשת במשפט ובין האשמה הפנימית, גילוי של הפסיכולוגיה המודרנית: רגשות אשמה הם דלק בעירה פנימי שאינו כלה לעולם. המשמעות המשפטית והמשמעות המוסרית אינן היינו הך, כפי שהראה אמיל זולא במאמרו "אני מאשים": הוא האשים מתוקף סמכותו המוסרית את המאשימים מתוקף סמכותם החוקית.

מי שמחזירים את המוסר אל לב המילון המשפטי טי הם ההרשעה והזיכוי. "הרשעה" היא קביעה שאדם הוא "רשע", כלומר, אדם לא מוסרי. "רשע" היא מילה תנ"כית נפוצה עוד יותר מהנגטיב שלה, "צדיק". התנ"ך כידוע מלא רשעים. גם הפועל "להרשיע" מצוי בתנ"ך, והוא אף זכה למשמעות המשפטית שיש לו היום, כמו בפסוק בישיעיהו: "כָּל פְּלִי יוֹצֵר עֲלֶיךָ לֹא יִצְלַח, וְכָל לְשׁוֹן תִּקְוֶה אֶתְךָ לְמִשְׁפַּט תִּרְשָׁעִי". הניגוד בין הצדיק והרשע בא לידי ביטוי בעשרות פסוקים, כגון בספר משלי: "בְּעֵבֹר סוּפָה וְאִין רָשָׁע, וְצַדִּיק יְסוּד עוֹלָם". ומה אומר לנו בעניין התלמוד, במסכת ברכות? "צדיק וטוב לו – צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו – צדיק בן רשע, רשע וטוב לו – רשע בן צדיק, רשע ורע לו – רשע בן רשע". זה גם יסוד הקשר בין הצדק ובין ההרשעה: נציגי הצדק, הלא הם השופטים הממונים על השלטת הטוב, מרשיעים מאן דהוא, ובכך מציגים אותו כרשע, כמי ששייך לממלכת הרוע.

הזיכוי נקשר למילים רבות מהשורשים הקרובים זכ"ה וזכ"ך. בשורשים האלה יש קשר מובהק בין ניקיון פיזי לניקיון מוסרי. הקשר הזה מופיע בעוד מילות ניקיון. "נקי כפיים" שבספר תהילים הוא בעת ובעונה אחת מי שידיו נקיות, וגם לא דבק בו רכב מוסרי. על אדם המצהיר על חפותו יטען עורך דינו שהוא "צח כשלג". מקום טהור הוא מקום נקי. בתאולוגיה היהודית "טהור" הוא מה שלא דבק בו שמץ של הרוע הקוסמי, הסטרא אחרא. אדם טהור הוא מי שאין בו חטא, וכך נפגשים הפיזי, הקוסמי והמוסרי במילה אחת.

"וד", כלומר, נקי וצלול, נקשר למילה "זכות" שהיא מאושיות המשפט, וכן לשתי מילים משפטיות המעידות על ניקיון מוסרי: "זכאי" ו"זיכוי". כך עומדים זה מול זה האדם הוד, נקי הכפיים שזוכה על ידי בית המשפט, מול הרשע שהורשע. ומה עם זה ש"זוכה מחמת הספק"? עליו נאמר שהוא עבר כביסה משפטית, אבל הכתמים מסרבים לרדת.

לפניות ולשאלות: ruvikr@netvision.net.il

מי שמחזירים את המוסר אל לב המילון המשפטי הם ההרשעה והזיכוי. הרשעה היא קביעה שאדם הוא רשע, כלומר אדם לא מוסרי. רשע היא מילה תנ"כית נפוצה עוד יותר מהנגטיב שלה, צדיק. התנ"ך כידוע מלא רשעים.